

100 år sidan: Den fjerde reisa til Amerika

AV MARIANNE SUNDE - DEL 2

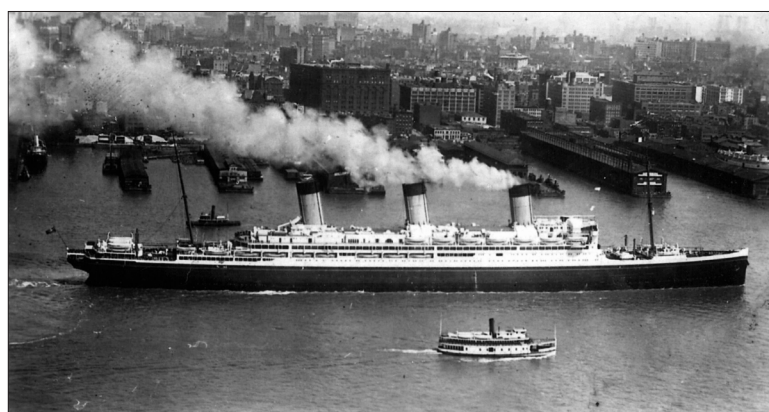

FARVELBILETET: Familiebilette teke før Per reiser tilbake til Amerika i 1924. F.v. Selma (12), på fanget til Per er Dagfinn (4), på fanget til Marianna er Reidun (1) og t.h. Ragna (8). ALLE FOTO: PRIVAT

Dette er historia om Per og Marianna

Peder Davidson Sunde, kalla Per, kom heim til Olden frå den tredje turen sin til Amerika i 1915, heim til kona Marianna og deira snart tre år gamle dotter Selma.

Da ville Per bli verande, han var lova at han skulle få overta farsgården. Men åra gjekk, Per venta og venta på å få skøytet. I 1924, ni år etter at han kom heimatt, var det no i alt fire born i familien, eit femte barn hadde døydd av kikhoste. Ein kveld Per blir bedt om å kome inn i stova til faren, får han vite at skøytet på garden er overført til ein yngre bror. Da han fekk summa seg etter sjokket denne kvelden, sa han til kona Marianna: «Nei, det er ikkje anna råd, eg får reise tilbake til Amerika». Besten og besta måtte finne seg i den lagnaden som hadde råka dei.

VERDAS STØRSTE: Per reiste med RMS Majestic som i 1924 var verdas største skip. Turen over Atlanterentok ei veke.

Det vart hastverk med å områ seg før besten la ut på den fjerde reisa til Amerika. No vart Johansbruket ei redning. Det hadde blitt selt av bestas tante, enka Marte, da ho emigrerte til Amerika i 1910 med den store barneflokk sin. Ein del av Johansbruket hadde gått til hovudbruket, Inigard, som Mariannas foreldre eigde. Ein annan del vart selt til nabogarden Utigard. Denne delen som vart selt til na-

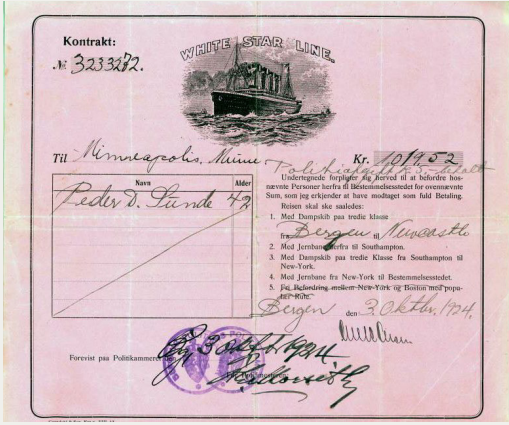
bogarden vart no teken igjen på odel av Mariannas foreldre slik at Per og Marianna fekk kjøpe denne. Men dette var berre eit stykke udyrka jord utan hus. Inntil dei fekk bygd hus på garden kunne dei bu i Johansstova, der Marte hadde budd med dei 11 borna sine. Eit hus med to rom. Der flytta Marianna inn med sine fire.

Tungt å ta farvel
I byrjinga av oktober 1924, reiste

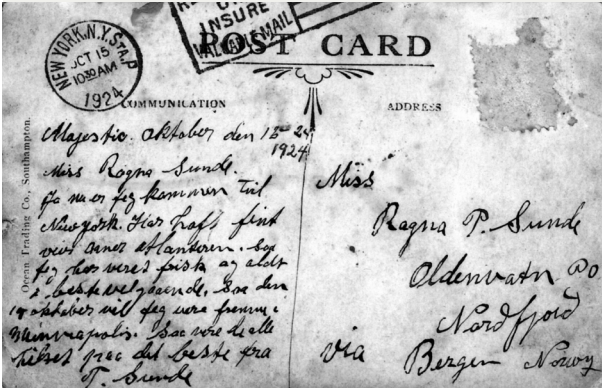
Per på si fjerde, og uplanlagde, reise tilbake til Amerika. Familien var samla på bryggja på Sunde som låg på den garden Per og Marianna no hadde kjøpt. Per tok farvel der på bryggja med kona og borna Selma, Ragna, Dagfinn og Reidun. Ragna, som var 8 år gammal, klamra seg til faren, drog han i buksebeina, gret og gret, og ville ikkje at han skulle reise. Bestefaren Rasmus, Mariannas far, skal ha sagt da han ser på barnet: «Jammen er det synd på jentungen». Det er slik historia om avskjeden med besten for hans siste Amerika-reise er fortalt i familien. Det er det heile. Familiehistoria seier ingenting om kva som var grunnen til at oldefar David tok odel frå sonen sin.

At dottera Ragna tok det så hardt da ho skulle ta farvel med faren, gjekk nok innpå Per. For det var ho som fekk det første kortet han sende frå New York, med bilde av skipet RMS Majestic som han hadde kryssa Atlanten med. Majestic var verdas største skip etter at Titanic hadde

BILLETTEN: Prisen for ei Amerikareise for 100 år sidan: Billett Bergen-Newcastle-New York-Minneapolis for Per kosta kr 1.019,52 på 3. klasse i 1924.

KORTET TIL RAGNA: Dattera Ragna (8) får kort frå faren som er vel framme i New York. «... den 19. oktober vil jeg vere fremme i Minneapolis». Det skal gå lang tid før far og datter ser kvarandre igjen, han blir borte i seks år.

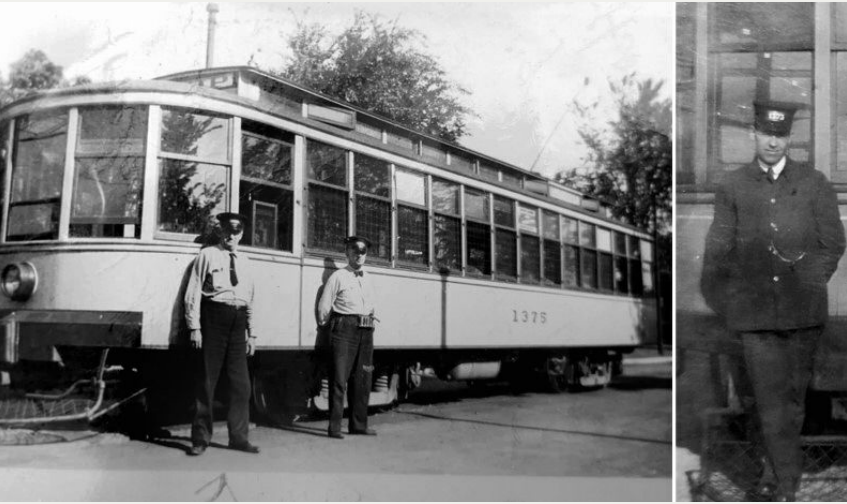
SPORVOGNA: Sporvogna i The Twin Cities. Per på bildet til høgre.

SØSKEN I AMERIKA: Per t.v. fotografert saman med søstera Malene og broren Anders som har S for Salvation Army, Frelsesarmeen, på jakkekragen.

HUSBYGGING: Bilete frå Sunde 1927. Per har no vore tre år i Amerika. Huset på Ospehaugen er under bygging. T. v. er Inigard-tunet med Johansstova der Marianna og borna bur medan huset på Ospehaugen blir bygd. Mellom Inigard og Ospehaugen ligg Sunde skule som vart tatt i bruk i 1924. På vatnet seglar D/B Brixdal, båten som Per hadde vore båtførar på.

forlist, skipet var sjøsett i 1914 og heilt fram til S/S Normandie var sjøsett i 1935 var det verdas største.

Kortet med bilde av Majestic er adressert til Ragna P. Sunde, Oldevatn, Nordfjord, via Bergen, Norway

Per har skrive kortet i det han er framme i New York:

*Majestic, oktober den 12. 1924
Miss Ragna Sunde,
Ja nu er jeg kommet til New York. Har haft fint veir over Atlanteren. Og jeg har vært frisk og i beste velgående. Så den 19. oktober vil jeg vere fremme i Minneapolis. Så vere de alle hilset på det beste fra P. Sunde*

Det var denne hausten 100 år sidan besten reiste på si fjerde reise til Amerika. Billetten hans på tredje klasse kosta kr 1019,52 frå Bergen og fram til Minneapolis.

I 2017 var eg på Ellis Island National Museum of Immigration og der fann eg besten i innvandringsarkivet frå då han kom dit i 1913 og 1924. Ved ankomst til Ellis Island i 1913 var han ført opp som amerikansk statsborgar, men ikkje i 1924. Historikar på Ellis Island forklarte at sidan han ikkje hadde planar om å reise tilbake til Amerika, så hadde han kanskje ikkje følgd opp det naudsynte papirarbeidet for å halde på det amerikanske statsborgarskapet. Det var no ni år sidan han hadde

vore i Amerika. I mellomtida hadde første verdskrig herja. Immigrasjonslovene i Amerika var blitt meir restriktive, det var innført kvoteringslover. Og i 1924 hadde kvoten på innvandrarar blitt kraftig redusert.

Så er det at historikaren held seg for munnen og trur at ho har avslørt ein famieløyndom: «Det står her at han har kone i Amerika!». Adressa som står oppført på «wife» er søstera Malene og hennar adresse i Sør-Dakota. Er det ein skrivefeil at det står «wife» og ikkje «sister»? Eller var lovene blitt så restriktive at det var uråd for besten å kome gjennom immigrasjonskontrollen utan å ty til ei usanning? Måtte han seie at han hadde kone i Amerika for å få innpass i landet så han kunne forsørge kone og born heime i Noreg? I så fall var det ei naudløg, på same måte som eit av dei grep mange økonomiske flyktningar som kjem til Vesten i dag må ty til for å redde familien sin. Søstera vart kanskje hans ankerfeste.

Brødre i Frelsesarmeen

Per hadde eit nært forhold til søskena sine i Amerika. Brødrene hans, Anders og Andreas, var i Frelsesarmeen. Alle dei fire søskena var no i Minnesota og Dakota-statane, der dei fleste nordmenn slo seg ned.

I seks år var no besten sporvognførar mellom The Twin Cities, Minneapolis og St. Paul. Kvar dag. Veke etter veke.

Månad etter månad. Ifølgje far min skal besten ha sagt at han arbeidde søndag som mandag, utan fridagar. Han sende pengar heim til besta som dyrka jord og bygde opp hus. Ikkje alle pengane han sende heim kom fram, noko forsvann også på vegen.

*Der rodde altså
Marianna motstraums
aleine med båten fullasta
med skiferheller*

Marianna administrerte bygginga av huset. Det var litt av kvart å ta tak i. Ho var ei sterk kvinne, ho hadde arbeidsfolk på garden i ektemannens fråver. Men det var ikkje lite ho klarte på eiga hand. Skipper og reisande på passasjerbåten Oldedølen på Oldevatnet fekk seg ein skikkeleg støkk ein kveld i mørkret da dei heldt på å køyre på Marianna og robåten. Båten var fullasta med skiferheller. Skipper Fredrik Kvame skal ha sagt. «Eg vart kald da eg fekk auge på robåten og Marianna». Skiferheller til taket på huset måtte frakast med båt frå Eide til Sunde i den veglause dalen. I mørkret denne kvelden kunne det gått veldig gale. Dessutan, å ro opp sundet, under det som no er Sunde bru, er tungt sjølv om

båten er tom, der er det stri straum som i ei elv. Der rodde altså Marianna motstraums aleine med båten fullasta med skiferheller. Ho var sterk, og aldri sjuk. Likevel, det harde arbeidet måtte setje sitt preg.

Om bygginga av huset gjev eit bilde på eit famieliv under den historiske utvandringa til Amerika, kom ei anna historie opp i dagen da Marianna og hennar arbeidsfolk dyrka jord og grov ut tomt. Det vart oppdaga ei vikinggrav. Ein vikinghøvding var gravlagt saman med hesten sin, kokekar, sverd, spyd og skjoldbule etc. Gjenstandane er å finne på Vikingsamlinga ved Universitetet i Bergen. Om Marianna ikkje hadde dragehovud i bauen på robåten sin, hadde ho ein vikings krefter.

Sigla blåmyra åtte gongar

I 1930 tok ho med seg 10 år gamle Dagfinn til Bergen, han skulle møte igjen faren som han ikkje hadde sett sidan han var fire år. Dagfinn hadde fått seg nye sko med heljarn som ga skikkeleg lyd på brusteinen i Bergen. Det er alt eg er fortalt om gjensynet. Men Per kunne konstatere for all ettertid: «Eg har sigla blåmyra åtte gongar». Tilsaman hadde han arbeidd 18 år i Amerika. Besten kom heim att til nybygd hus med full kjellar, to etasjar og loft. To stover og sju soverom. Besta hadde bygd hus for pengar han sende heim frå Amerika. Garden som ho hadde

opparbeidd, og huset ho hadde bygd, vart også min barndomsheim, Ospehaugen.

Faren min, Roald (1931-2018), vart fødd året etter at Per kom heim frå Amerika. Tre år seinare fekk Marianna og Per sitt yngste barn, Jostein, samstundes som deira førstefødde, Selma, fekk sitt første barn. Det var 22 år mellom Marianna og Pers yngste og eldste barn.

Per vart med åra giktisk og helsa skranta. Han var uroleg for korleis han skulle klare å ta seg av garden, så far min vart tidleg ei god hjelp for foreldra sine. Han var nesteldste son, og visste at ansvaret ville falle på han da eldstebroren Dagfinn hadde reist vekk for å ta utdanning og ikkje var interessert i å bli bonde.

Far fortalde om eit minne han hadde frå skulen, som låg like ved garden. Ein dag under krigen da han sit på skulen og ser ut glaset får han auge på tyske soldatar som oppsøker Per der han står og bryt opp jord. Far sa: «Det var ikkje dei tyske soldatane som gjorde

I NYTT HUS: I 1927 kan Marianna og borna flytte inn i det nybygde huset som førebels manglar bordkledning, men som elles nesten er ferdig. Det er enno tre år før Per kjem heim. Marianna med borna, f. v. Dagfinn (7), Reidun (4), Ragna (11) og Selma (15).

BRYLLOUP PÅ OSPEHAUGEN: Fredsommaren 1945 er det bryllup på Ospehaugen. Brureparet t.v. Det er eldstesonen Dagfinn som gifter seg med Eva (f. Torp), vidare Reidun, Roald, Olav Sunde (trulova med Reidun), Anders Mindresunde (gift med Selma), Ragna, Selma. T.h. for Per og Marianna er yngstesonen Jostein. Slik står hus og låve som Per og Marianna bygde også i dag.

PER OG MARIANNA: På ein benk i hagen på Ospehaugen. Per og Marianna fann ro og harmoni på sine eldre dagar, men å måtte skiljast for lang tid, hadde sett sine spor.

- Kjelder:
- Jonfinn Sunde: Familiebok om Per og Marianna Sunde
 - Ellis Island National Museum of Immigration
 - Nasjonalbiblioteket (Avis- og fotoarkiv)
 - Årbok for Nordfjord 1994
 - Årbok for Nordfjord 2024
 - Jacob Aaland: Nordfjord frå gamle dagar til no – dei einiskilde bygder, Innvik-Stryn
 - Rasmus Sunde: Langt borte, men likevel nær – Utvandringa frå Stryn kommune 1850-1962
 - Liv Marit Haakenstad: Slektsgranskerens guide til utvandringen 1825-1930

UTVANDRARJUBILEUM

I 2025 er det 200 år sidan den første utvandringa frå Noreg til Amerika starta, med sluppen Restauration ut frå Stavanger.

Tre månader seinare la Restauration til hamn i New York med 52 passasjerar om bord. Dette vil bli markert i jubileet Crossings 200, der det vil bli feiringar i både Noreg og USA.

Som ein inngang tildette jubileet presenterer Fjordingen «Den fjerde reisa til Amerika» der Marianne Sunde skriv om korleis livet vart for familien på begge sider av Atlanterhavet når bestefaren, Per Sunde, måtte legge ut på ei siste uplanlagd reise til Amerika for akkurat 100 år sidan.

Året 1976-77 var eg utvekslingsstudent i Oklahoma. Ei helg reiste eg på skuletur til Minnesota der vi besøkte både Minneapolis og St. Paul. På denne reisa møtte eg ei kvinne som gjekk på skulen på den tid besten var sporvognførar, og ho hadde reist mellom tvillingbyane kvar dag til og frå skulen med trikk. Ho fortalde meg at ho hugsa ein norsk sporvognførar som var så snill. Eg tenkte: «Det var nok besten som sakna borna sine».

*«Det var ikkje dei tyske
soldatane som gjorde meg
uroleg, men at far stod og
støtta seg på ein stav»*